

Schoolexamen HAVO

2007

afnametijdstip 1
woensdag 28 maart

culturele en kunstzinnige vorming 2

Bij dit examen hoort een bijlage.

Dit examen bestaat uit vier blokken met in totaal 36 vragen.
Voor dit examen zijn maximaal 68 punten te behalen.
Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Blok 1: Hofcultuur in de zestiende en zeventiende eeuw
Blok 2: Cultuur van het moderne in de eerste helft van de twintigste eeuw
Blok 3: Massacultuur in de tweede helft van de twintigste eeuw
Blok 4: Massacultuur in de tweede helft van de twintigste eeuw

Bij het beantwoorden van de vragen maak je gebruik van de aangeboden bronnen. Tevens wordt een beroep gedaan op je eigen kennis.

In het vragenboekje staan boven de vraag meestal één of meer bronnen aangegeven die van speciaal belang zijn bij de vraag. Op het beeldscherm zijn deze bronnen aangegeven met een groene stip.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Blok 1

Dit vragenblok gaat over de persoonlijke vorming van jonge aristocraten en kunstenaars aan het einde van de zestiende eeuw, begin zeventiende eeuw en over de portretkunst uit die tijd.

Al rond 1600 hadden de Italiaanse, Franse en Engelse vorstenhoven een grote aantrekkingskracht op de aristocratie. Een educatieve reis (grand tour) langs een aantal Europese vorstenhoven, die vaak meerdere jaren duurde, werd voor jeugdige edellieden als afronding van de opvoeding gezien.

3p 1 Noem drie redenen waarom zo'n grand tour belangrijk werd gevonden.

Voor kunstenaars die zich verder wilden ontwikkelen en de status van ambachtsman wilden ontgroeien was een studiereis eveneens van belang.

2p 2 Noem twee redenen waarom rond 1600 juist Italië zo'n interessante bestemming was voor ambitieuze, jonge kunstenaars.

afbeelding 1

Rubens uit Antwerpen was zo'n jonge kunstenaar die een studiereis naar Italië ondernam. Zijn talent werd daar onderkend en hij kreeg veel opdrachten. Teruggekomen in Vlaanderen schilderde hij in ca. 1609 zijn eigen huwelijksportret (zie afbeelding 1). Rubens toont zichzelf hier, in het gezelschap van zijn vrouw, als de maatschappelijk succesvolle persoon die hij in Italië was geworden.

3p 3 Geef aan de hand van drie aspecten van de voorstelling aan waaruit dit blijkt.

In de renaissance groeide de behoefte om zich te laten portretteren.

2p 4 Leg uit wat daarvan de reden was.

afbeelding 2 en 2A, afbeelding 3, tekst 1

Lees tekst 1.

Afbeelding 2 is een voorstudie van Rubens uit 1632 voor *De Apotheose (verheerlijking) van Jacobus I*, de schildering van het centrale deel van het plafond van het Banqueting House. Afbeelding 2A is een gedeelte van afbeelding 2. Op afbeelding 3 zie je het interieur van het Banqueting House.

Op afbeelding 2A zie je Jacobus afgebeeld, met scepter in de hand. Zijn linkervoet rust op een globe, die gedragen wordt door een adelaar met bliksemschichten in zijn klauwen. Zijn rechtervoet rust op de vleugel van de adelaar. Rondom hem zie je allegorische figuren: aan de linkerkant Pietas (Vroomheid) en Fides (Geloof) en aan de rechterkant Justitia (Gerechtigheid). Gezamenlijk heffen zij Jacobus op naar de hemel.

Bovenin afbeelding 2 zie je Sapientia (Wijsheid) en Victoria (Overwinning) met een lauwerkrans. Daaromheen en er tussendoor dwarrelen Amor-figuurtjes.

1p 5 Noem één reden waarom Rubens in *De Apotheose* gebruikmaakt van allegorieën.

afbeelding 2 en 2A, afbeelding 3

Het ovale, centrale deel van het plafond van de grote zaal van het Banqueting House is een bewust gekozen plaats voor de weergave van de verheerlijking van de vorst.

Bij zijn voorstelling van *De Apotheose* heeft Rubens duidelijk rekening gehouden met die plaats en met het standpunt van de beschouwer.

- 2p **6** Leg aan de hand van twee aspecten van de vormgeving uit op welke manier hij daarmee rekening heeft gehouden.

tekst 2

Lees tekst 2.

Van Dyck portretteerde Karel I zo'n twintig keer in allerlei verschillende rollen.

- 2p **7** Noem twee redenen waarom het voor een vorst als Karel I noodzakelijk was om zich te laten portretteren.

afbeelding 4

Op afbeelding 4 zie je een levensgroot ruitportret van Karel I, geschilderd door Van Dyck in 1633. Dit schilderij hing oorspronkelijk aan het einde van een lange galerij vol afbeeldingen van Romeinse keizers.

Van Dyck heeft op dit staatsieportret de koning weergegeven als een machtig vorst.

- 3p **8** Leg aan de hand van drie aspecten van de voorstelling uit waaruit dit blijkt.

afbeelding 4

Op het schilderij van afbeelding 4 heeft Van Dyck, naar voorbeeld van Rubens, dynamische effecten gebruikt en theatrale middelen toegepast.

- 3p **9** Noem één manier waarop in dit schilderij een dynamisch effect wordt bereikt en noem twee theatrale aspecten die in het werk zijn te zien.

Blok 2

Dit vragenblok gaat over de Duitse componist Hanns Eisler (1898-1962) en de film 'Kuhle Wampe' (1932).

Mede onder invloed van de idealen van de Oktoberrevolutie in Rusland (1917) zetten in het begin van de twintigste eeuw veel kunstenaars zich in voor maatschappelijke veranderingen. Zo vinden onder anderen de schrijver Bertolt Brecht en de componist Hanns Eisler het belangrijk om werk te maken dat bijdraagt aan de sociale bewustwording van de arbeidersklasse.

- 2p **10** Noem nog een kunstenaar of kunstenaarsgroep uit die tijd die zijn/haar/hun werk in dienst stelde van de socialistische ideologie. Noem van deze kunstenaar of kunstenaarsgroep ook een werk waarin socialistische idealen worden nagestreefd. Je mag in plaats van de naam van een werk ook een beschrijving ervan geven.

muziek 1, tekst 3

Lees tekst 3.

In 1926 sluit de componist Hanns Eisler zich aan bij de Duitse communistische partij en stelt zijn composities voortaan in dienst van de arbeidersbeweging. Hij neemt afstand van zijn eerdere werk, zoals de pianosonate nr. 1.

Muziekfragment 1 is een fragment uit deze sonate.

- 1p 11 Noem een reden waarom deze pianosonate niet paste bij de socialistische ideeën van Eisler.

tekst 4, video 1

In 1931 zegt Eisler dat je kunstvormen moet gebruiken die de arbeidersklasse kunnen helpen bij de politieke strijd. Zo'n kunstvorm kan bijvoorbeeld een strijdlid zijn.

Videofragment 1 is een fragment uit de film 'Kuhle Wampe'. In dit fragment wordt ter afsluiting van een sportmanifestatie voor jonge arbeiders het Solidariteitslied gezongen. Dit lied is een van Eislers beroemdste strijdlieden. In tekst 4 staan twee refreinen hiervan.

- 3p 12 Geef drie kenmerken van de muziek die dit lied geschikt maken als strijdlid.

tekst 5, video 2

Lees tekst 5.

Videofragment 2 is een fragment uit het begin van de film 'Kuhle Wampe'. In dit fragment fietst een groepje jonge werkloze arbeiders, onder wie de zoon van de familie Bönicke, naar enkele fabrieken op zoek naar werk. Je ziet fragmenten van drie fietstochten naar verschillende fabrieken.

- 2p 13 Beschrijf twee manieren waarop filmisch variatie is aangebracht in deze fietstochten.

video 2

Over filmmuziek zegt Hanns Eisler dat het belangrijk is dat deze een geheel eigen functie heeft en niet alleen een imitatie is van beelden of gevoelens. De muziek van videofragment 2 heeft een eigen functie, maar kan desondanks gezien worden als een ondersteuning van de beelden.

- 1p 14 Noem één manier waarop de muziek hier de beelden ondersteunt.

tekst 6, video 3

Videofragment 3 is een scène uit deel 2 van de film. Annie en Fritz maken een wandeling in het bos. Tijdens deze scène hoor je het lied 'Das Frühjahr kommt', afgedrukt in tekst 6.

Binnen de film is deze scène te beschouwen als een soort vervreemdingseffect, omdat het dramatisch verloop van het verhaal door de inlas van een lied tussen de speelscènes wordt onderbroken. Bertolt Brecht past vervreemdingseffecten ook vaak toe in zijn toneelstukken.

- 1p 15 Leg uit wat bij Brecht het doel is van een vervreemdingseffect.

video 3

Bij het laatste couplet van het lied uit videofragment 3 verandert het karakter van beeld en muziek.

- 4p 16 Geef aan de hand van zowel de beelden als de muziek aan hoe dat gebeurt. Noem bij beide twee aspecten.

video 4

Videofragment 4 is een scène uit deel 3 van de film. Hierin zie je allerlei industriële beelden zoals fabrieken en rokende schoorstenen, terwijl een instrumentale versie van het Solidariteitslied te horen is.

In deze scène sluit de montage van de beelden nauw aan bij de muziek.

- 1p 17 Geef aan op welke manier dat in de montage is gedaan.

tekst 7, video 5

In videofragment 5 zie je het slot van de film; in tekst 7 staat de tekst van het daarin gezongen Solidariteitslied.

Na de sportmanifestatie reizen de jonge arbeiders met de trein terug naar huis. Er vindt een discussie plaats met enkele welvarende medeburgers. Na aankomst verlaten de reizigers via een tunnel het treinstation terwijl het Solidariteitslied gezongen wordt.

- 2p 18 Geef twee argumenten waarom dit fragment, gelet op de boodschap van de film (verbetering van de wereld), zo goed functioneert als slot.

Blok 3

Dit vragenblok gaat over de jongerenvoorstelling *Alles*, geschreven door Esther Gerritsen, die een fantasie heeft uitgewerkt over het leven op een andere planeet. De voorstelling werd in 2002 gespeeld door theatergezelschap *Het Syndicaat*.

tekst 8

Lees tekst 8.

In tekst 8 staan enkele kenmerken van jongerentheater genoemd, zoals het zich richten op de 'leefwereld van de jongeren'.

- 2p 19 Noem nog vier veel voorkomende kenmerken van jongerentheater.

tekst 9, video 6

Lees tekst 9 en bekijk videofragment 6 waarin je de eerste discussie van de drie Aliens in mensentaal ziet.

Bepaalde kenmerken van menselijk taalgebruik blijken voor de Aliens verbazingwekkend te zijn.

- 3p 20 Noem drie van die kenmerken.

video 6

Niet alleen het taalgebruik is wennen voor de Aliens. Ook hun status blijkt op aarde anders te zijn dan die op *Alles*. Bavo vindt zijn menselijke vermomming niet in overeenstemming met zijn status op *Alles*, zeker als hij zichzelf vergelijkt met Jan. Hij is namelijk kleiner dan Jan.

Het verschil in status tussen hun beiden is ook uitgewerkt in het ontwerp van de kostuums.

1p 21 Leg dit uit.

video 7

In videofragment 7 zie je hoe Mens met de Aliens aan het werk is in een soort inburgeringscursus. Deze inburgeringscursus is vormgegeven in een muzikaal bewegingsstuk.

2p 22 Beschrijf aan de hand van drie aspecten hoe in deze 'inburgeringscursus' Mens en de Aliens zich gedragen en/of op elkaar reageren.

video 8

In videofragment 8 zie je een dialoog tussen Sylpia en Jan. Sylpia is verliefd op Jan, maar Jan is verliefd op Mens.

Uit deze scène blijkt dat, om een echt mens te zijn, de Aliens meer moeten leren dan alleen de taal. Sylpia ontdekt hoe het is om gevoelens te hebben.

2p 23 Beschrijf de ontwikkeling die Sylpia in dit fragment doormaakt.

tekst 10, video 9

Lees tekst 10.

In videofragment 9 zie je dat Jan eigenlijk ook geen veranderingen wil en zelfs terug wil naar de planeet *Alles*, waar altijd alles hetzelfde is. In het interview van tekst 10 lees je dat de auteur van *Alles* zelf bang is voor veranderingen.

Deze angst is in het theaterstuk *Alles* uitgewerkt op een absurdistische manier.

1p 24 Geef aan op welke manier dat is gedaan in videofragment 9.

In het interview in de NRC vertelt Esther Gerritsen ook dat zij aan een roman werkt. Zij vindt het schrijven van een roman veel moeilijker dan het schrijven van een tekst voor een theatervoorstelling, omdat zij bij een roman allerlei aspecten zelf moet bedenken die bij een theatervoorstelling door anderen worden bedacht. Zo vindt ze het lastig om de personages in haar roman een uiterlijk (mee) te geven, terwijl dat bij een theatervoorstelling bepaald wordt door de castingdirector, kostuumontwerper, grimeur en kapper.

2p 25 Noem nog twee van die aspecten die zij zelf moet bedenken. Geef bij elk aspect de functie aan van degene die daarvoor bij een theatervoorstelling verantwoordelijk is.

Theatergroep *Het Syndicaat* zegt in zijn jongerenvoorstellingen uitdrukkelijk niet voor maatschappelijke of politieke onderwerpen te kiezen. Toch worden in *Alles* wel degelijk maatschappelijke en politieke thema's aangestipt.

3p 26 Noem drie politieke of maatschappelijke thema's die in deze voorstelling aan de orde komen. Licht bij elk je antwoord toe.

- Buitenaardse wezens komen voor in populaire films en tv-series die een massapubliek bereiken.
- 1p 27 Leg uit waarom de voorstelling *Alles desondanks* geen massapubliek zal aanspreken.

Blok 4

Dit vragenblok gaat over de popster Madonna in relatie tot uitingen van massacultuur, zoals de videoclip.

tekst 11

Lees tekst 11.

Toen de wetenschappers Bosma en Pisters in 1997 aan de Universiteit van Amsterdam een serie colleges over de popster Madonna gaven, werden zij geconfronteerd met de discussie over 'hoge' en 'lage' cultuur, terwijl zij dachten dat die discussie al achterhaald was.

- 2p 28 Beschrijf twee veelvoorkomende manieren waarop 'hoge' en 'lage' cultuur van elkaar worden onderscheiden.

tekst 11

Zoals je in tekst 11 kunt lezen was de serie colleges aan de universiteit van Bosma en Pisters destijds opmerkelijk en gaf aanleiding tot ophef.

- 1p 29 Geef hiervoor één reden.

tekst 11, tekst 12

Lees tekst 11 en 12.

Madonna is een self-made woman. Tijdens haar loopbaan heeft zij zich door beroemde vrouwen laten inspireren. Op haar beurt inspireert Madonna weer een grote schare fans en functioneert zij met haar imageveranderingen als rolmodel.

- 1p 30 Wat houdt dit rolmodel in?

afbeelding 5, afbeelding 6, tekst 13, video 10

Op de poster van afbeelding 5 en op de foto van afbeelding 6 is Marilyn Monroe te zien in een scène uit de film *Gentlemen prefer Blondes* (1953), waarin zij het lied *Diamonds are a girl's best friend* zingt.

Op videofragment 10 zie je twee gedeeltes uit de videoclip *Material Girl* (1985) van Madonna; in tekst 13 staat de tekst van deze gedeeltes.

Madonna heeft haar fascinatie voor Marilyn Monroe tot uitdrukking laten komen in de videoclip van *Material Girl*. Zowel Monroe's *Diamonds are a girl's best friend* als Madonna's *Material Girl* zijn een ode aan het materialisme, vooral met betrekking tot mannen. Maar tegelijk relativiseert Madonna dit materialisme in haar videoclip.

- 1p 31 Leg deze relativering uit.

Let op: de laatste vragen van dit examen staan op de volgende pagina.

tekst 12, video 10

In tekst 12 lees je dat Madonna's manier van werken als postmodernistisch wordt gekenmerkt, onder andere omdat zij in haar werk meerdere identiteiten aanneemt. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de videoclip *Material Girl*.

- 1p 32 Noem nog een postmodernistisch kenmerk van de videoclip *Material Girl*.

tekst 14, video 11

Lees tekst 14 en bekijk videofragment 11, waarop het begin te zien is van de videoclip *Nothing Really Matters* (1999).

In deze videoclip wordt verwezen naar de Japanse cultuur. Anders dan bijvoorbeeld bij *Material Girl* houdt de inhoud van de tekst geen verband met de beelden.

- 1p 33 Leg op grond van de functie van een videoclip uit waarom het niet nodig is dat er een direct verband is tussen tekst en beelden.

tekst 14, video 11

Sommige critici vonden de gedaantewisseling van Madonna in *Nothing Really Matters* een riskante onderneming, althans vanuit het perspectief van de marketing en de PR.

- 2p 34 Geef twee redenen waarom deze gedaantewisseling risico's voor de marketing van Madonna met zich mee zou kunnen brengen.

tekst 15, video 11, video 12

Lees tekst 15 en bekijk videofragment 12 waarop diverse fragmenten uit een documentaire over butoh te zien zijn.

Van Madonna wordt vaak gezegd dat zij de 'lage' cultuur met de 'hoge' cultuur in verbinding brengt. Hiervan is in elk geval sprake in de videoclip van *Nothing Really Matters*, waarbij gebruik is gemaakt van elementen uit butoh.

- 3p 35 Noem drie kenmerken van butoh die in de videoclip zijn terug te vinden.

tekst 15, video 11, video 12

- 1p 36 Ben je van mening dat Madonna met haar videoclip recht doet aan het karakter van butoh? Beargumenteer je antwoord.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.